

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

*Методичні рекомендації і плани
семінарських занять
щодо вивчення дисципліни
“ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ
І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ”*

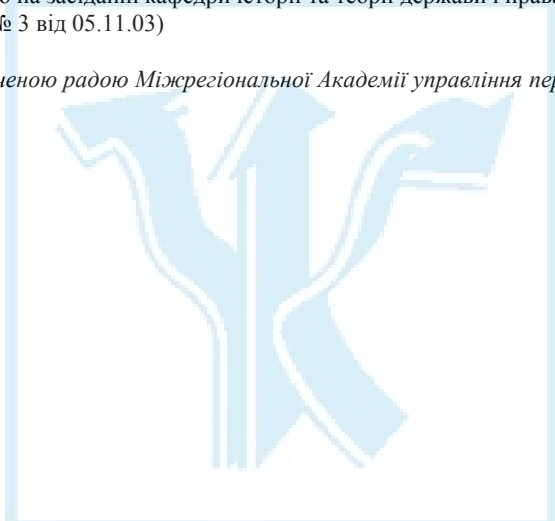
*(для бакалаврів, спеціалістів
спеціальностей “Правознавство”,
“Політологія”)*

Київ 2004

Підготовлено кандидатом юридичних наук, доцентом *В. П. Марчуком*

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № 3 від 05.11.03)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Марчук В. П. Методичні рекомендації і плани семінарських занять щодо вивчення дисципліни “Історія політичних і правових вчень” (для бакалаврів, спеціалістів спеціальностей “Правознавство”, “Політологія”). — К.: МАУП, 2004. — 18 с.

Методична розробка містить пояснювальну записку, методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни “Історія політичних і правових вчень”, навчально-тематичний план, плани семінарських занять, літературу до кожного з них, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2004

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У системі політичної і юридичної освіти історія політичних вчень є однією з давніх суспільних наук, що має чітко виражений, ідеологічний характер та ідейно-виховне значення. В ситуації ідейної нестабільності і всездозволеності в сучасному суспільстві саме історія політичної думки, що охоплює три з половиною тисячоліття, розмаїття шкіл і знаменитих імен можуть відіграти велику просвітительську і виховну роль, дати необхідні орієнтири в суспільно-політичному житті.

До опублікованих програм “Історія зарубіжних політичних вчень” та “Історія політичних і правових вчень”, розрахованих на студентів правознавців і політологів (бакалаврів, спеціалістів і магістрів), додаються методичні рекомендації та плани семінарських занять з названих дисциплін.

Враховуючи невелику кількість годин, що відводяться навчальним планом для семінарських занять, програма пропонує розширений перелік тем з метою охопити найсуттєвіші й найактуальніші проблеми, що безпосередньо стосуються сучасності. На семінарських заняттях з будь-якої запропонованої теми, за згодою викладача і студентів, можуть бути розглянуті найважливіші питання, а інші вивчатися самостійно.

Для більш поглибленого опанування навчального матеріалу окремі теми можуть розглядатись протягом двох семінарських занять.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ”

Мета і завдання семінару — шляхом самостійних і колективних зусиль “знайти істину”, визначитись в оцінці політичних ідей і теорій, які увійшли до скарбниці загальнолюдських цінностей і мають мобілізуюче значення для вирішальних проблем нашого сьогодення.

При підготовці до семінару студенти, вивчивши відповідні розділи підручника, повинні опрацювати рекомендовану літературу і перш за все першоджерела — твори тих мислителів, ідеї яких стануть предметом обговорення і вільної дискусії на семінарі, виписати основні положення в спеціальний конспект для семінарських занять, який повинен використовуватися при відповіді й аналізі окремих цитат із першоджерел. Перевірка підготовки студентів до семінарських занять проводиться шляхом опитування студентів з конкретних, менш значущих питань і заслухову-

вання коротких доповідей з головних питань теми з подальшими доповненнями і уточненнями.

Як відомо, предмет кожної науки завжди безпосередньо пов'язаний з її методологією. Специфіка предмета історії політичних і правових вчень обумовлює використання багатого арсеналу філософських і спеціально-наукових методів, насамперед — формально-логічного, системного, діалектичного, порівняльно-історичного дослідження. Той або інший метод (або сукупність методів), зрозуміло, не самоціль, а лише шлях пізнання, спосіб або прийом дослідження. Поєднанню хронологічних, проблемно-теоретичних підходів при вивченні відповідного матеріалу служать і загальні ідейно-теоретичні, соціально-історичні і політико-правові характеристики відповідних епох, періодів, регіонів. При вивченні історії політичних і правових вчень пропонується зосередити увагу на основних вимогах загального діалектико-матеріалістичного методу, що пов'язує політичні ідеї з матеріальними умовами життя суспільства і процесом їх розвитку, а саме:

1. Політичні ідеї слід розглядати як відображення умов життя суспільства і характеру класової боротьби. Визначальним фактором при цьому є спосіб виробництва, а також рівень класової боротьби. Політичні і правові погляди, як і все духовне життя суспільства, є відображенням умов його матеріального життя. Вони, як правило, мають класовий характер, створюються певним класом і служать його інтересам. А пануючими ідеями суспільства є ідеї пануючого класу.
2. Висвітлювати класову сутність політичних ідей і теорій, що не так вже і просто, оскільки не кожен ідеолог проголошує свої наміри відверто, а здебільшого завуальовано. Критерієм класової сутності будь-якої досліджуваної теорії завжди є відповідь на запитання “Кому це вигідно?”.
3. Розкривати об'єктивний зміст політичних ідей і вимог, тобто показувати, в яких політичних і правових колах втілюються ці ідеї в життя, враховуючи суб'єктивні наміри мислителя і об'єктивні результати.
4. Давати правильну історичну оцінку ідеям і теоріям, виходячи з умов їх виникнення. Тут важливі два моменти:
 - а) оцінювання ідей і теорій як прогресивних або реакційних з точки зору конкретно-історичних умов розвитку суспільства;
 - б) значущість внеску деяких мислителів у розвиток науки. Наприклад, мислитель з реакційною політичною програмою може дати цінні положення для науки. Оцінюючи теорію того чи іншого мислителя, слід

пам'ятати істину, що про історичні заслуги судять не з того, чого не зробили історичні діячі порівняно із сучасними вимогами, а з того, що саме вони дали на відміну від своїх попередників.

5. Враховувати і зворотню дію політичних вчень на всі аспекти суспільного життя, в тому числі і на економіку. Як відомо, політична думка вторинна. Вона формується сукупністю умов життя суспільства. Проте відомі також факти, коли певна політична ідеологія ставала не тільки фактором прискорення, а й гальмом соціально-економічного розвитку окремих країн.

Особливість політичної ідеології полягає і в її “живучості” — вона може виступати фактором впливу і після того як відмерли базисні відносини, які її породили.

6. Пам'ятати, що важливим методологічним принципом для вивчення історії політичних і правових вчень є принцип партійності. Він близький до питання про класову сутність політико-правових ідей, але вносить певну ясність при з'ясуванні позиції мислителів або політичних діячів, які відверто проголошують свої вимоги чи видають себе за політичних нейтралів.

Перелічені вимоги чи то підходи до вивчення історії політичних вчень не є вичерпними і не можуть обмежувати студента в його особистому науковому пошуку і власних оцінках. Крім того слід зауважити, що ідеологічна боротьба між окремими класами, соціальними групами, політичними партіями як в окремих країнах, так і між державами з різним соціальним і політичним ладом була є і буде. Спроби деяких політиків ідеологізувати суспільство є марними...

Історія політичних і правових вчень дає класово-історичну оцінку ідей і теорій, водночас, виховує повагу, стверджує авторитет справжніх цінностей людського життя. І наше з вами завдання — на базі уже здобутих знань проаналізувати і узагальнити вчення видатних представників людства, збагатити себе цими знаннями і зміцнити фундамент власного світогляду.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни
“ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ”

№ пор.	Назва теми
1	Політичні і правові погляди Аристотеля
2	Утопічний соціалізм Томаса Мора та його державно-правові ідеї
3	Політичні вчення Нікколо Макіавеллі
4	Теорія розподілу влади Шарля Монтеск'є
5	Теорія народного суверенітету Жан Жака Руссо
6	Теорія народного суверенітету в історії Росії і Франції XVIII ст.
7	Політична думка у США в період боротьби за незалежність
8	Політичні погляди Григорія Сковороди
9	Суспільно-політичні погляди Т. Г. Шевченка
10	Політичні погляди М. Г. Чернишевського
11	Політико-правові погляди І. Я. Франка
12	Соціально-політичний ідеал М. П. Драгоманова
13	Політико-правова ідеологія анархізму
14	Політичні і правові ідеї в “Маніфесті Комуністичної партії” К. Маркса і Ф. Енгельса

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
вивчення дисципліни
“ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ”

Тема 1. Політичні і правові погляди Аристотеля

1. Коротка характеристика афінського рабовласницького ладу часів Аристотеля.
2. Захист Аристотелем рабства.
3. Аристотель про рабовласницьку приватну власність.
4. Вчення Аристотеля про походження і сутність держави, відображення в ньому рабовласницької ідеології.
5. Класифікація форм держави за Аристотелем.
6. Аристотель про сутність права.
7. Історичне значення державно-правових ідей Аристотеля.

Література

1. *Аристотель*. Политика // Соч.: В 4 т. — М., 1983. — Т. 4. — Кн. 1.

2. *Аристотель*. Политика // Антология мировой философии. — М., 1969. — Т. 1. — С. 465–475.
3. *Энгельс Ф.* Подготовительные работы к “Анти-Дюрингу” // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. — 2-е изд. — Т. 20. — С. 643.
4. *История* политических и правовых учений. Древний мир. — М., 1985.
5. *Кечекьян С. Ф.* Учения Аристотеля о государстве и праве. — М.; Л., 1947.
6. *Кечекьян С. Ф.* История рабовладельческого государства и права в Древней Греции. — М., 1957.
7. *Лосев А. Ф., Тахо-Годи А. А.* Аристотель. — М., 1982.
8. *Нерсесянц В. С.* Политические учения Древней Греции. — М., 1979.
9. *Разумович Н. И.* Политическая и правовая культура: идеи, институты Древней Греции. — М., 1989.
10. *Рассел Б.* Історія західної філософії. — К.: Основи, 1995.
11. *Чанышев А. Н.* Начало философии. — М., 1982.

Тема 2. Утопічний соціалізм Томаса Мора та його державно-правові ідеї

1. Історичні причини виникнення утопічного соціалізму в Англії на початку XVI ст.
2. Томас Мор і його “Утопія”.
3. Суспільний лад ідеальної держави в “Утопії” Томаса Мора.
4. Організація державної влади і характер законодавства в “Утопії”.
5. Історичне значення політико-правових ідей Томаса Мора.

Література

1. *Мор Т.* Утопия. — К., 1988.
2. *Томас Мор (1478–1535).* Коммунистические идеалы и история культуры. — М., 1981.
3. *Кампанелла Томаззо.* Місто сонця. — К., 1988.
4. *Бонташ П. К., Прозорова Н. С.* Томас Мор. Из истории политической и правовой мысли. — М., 1966.
5. *Лейст О. Э.* Вопросы государства и права в трудах утопистов-социалистов XVI–XVII веков. — М., 1966.
6. *Новиков А.* Заговор справедливых. — Л., 1977.
7. *Осиновский И. Н.* Томас Мор: Утопический коммунизм, гуманизм, реформация. — М., 1978.
8. *Осиновский И. Н.* Томас Мор. — М., 1985.

9. *Штекли А.* “Утопия” Томаса Мора и социалистическая мысль // Коммунист. — 1978. — № 18.

Тема 3. Політичне вчення Нікколо Макіавеллі

1. Загальна характеристика політичної ідеології епохи Відродження.
2. Нікколо Макіавеллі: його вчення про політику як науку.
3. Вчення Макіавеллі про виникнення держави і права та їх завдання.
4. Макіавеллі про форми державного правління.
5. Політичний ідеал Макіавеллі і шляхи його досягнення.
6. Історичне значення політико-правового вчення Макіавеллі.

Література

1. *Макиавелли Н.* Избранные сочинения. — М., 1982.
2. *Макиавелли Н.* Государь. — М., 1990.
3. *Макиавелли Н.* История Флоренции. — Л., 1973.
4. *Бурлацкий Ф. М.* Загадка и урок Никколо Макиавелли. — М., 1977.
5. *Графский В. Г.* Никколо Макиавелли // Политические учения: история и современность. — М., 1976.
6. *Зорькин В. Д.* Политические взгляды Н. Макиавелли // Вестн. Моск. ун-та. Право. — 1969. — № 6.
7. *Козлихин И. Ю.* История политических и правовых учений. Новое время от Макиавелли до Канта. — СПб., 2002.
8. *Рутенбург В. И.* Титаны Возрождения. — Л., 1976.
9. *Темнов Е. И.* Никколо Макиавелли (Из истории политической и правовой мысли). — М., 1979.

Тема 4. Теорія розподілу влади Шарля Монтеск'є

1. Історичні умови формування політичних поглядів Монтеск'є.
2. Вчення Монтеск'є про фактори, що впливають на характер законів.
3. Монтеск'є про політичну свободу.
4. Погляди Монтеск'є на організацію державної влади. Ідея розподілу влади і взаємного “стримування” властей.
5. Історичне і сучасне значення доктрини Монтеск'є про розподіл влад.

Література

1. *Монтеск'є Ш.* О духе законов // Ш. Монтеск'є. Избр. произведения. — М., 1955.

2. *Конституція України*. — К., 1996. — Ст. 6, 113.
3. *Волгин В. П.* Развитие общественной мысли во Франции в XVIII в. — М., 1977.
4. *Маркс К.* Кризис и контрреволюция // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. — 2-е изд. — Т. 5. — С. 430–433.
5. *Прозорова Н. С.* Робесп'єр проти Монтекс'є, або знову про розподіл влад // Віче. — 1995. — Лют.
6. *Прозорова Н. С.* Теория “разделения” властей и современное буржуазное государство // Советское государство и право. — 1974. — № 9.
7. *Чиркин В. Е.* Разделение властей: социальные и юридические аспекты // Советское государство и право. — 1974. — № 8.

Тема 5. Теорія народного суверенітету Жан Жака Руссо

1. Соціально-політичні умови формування світогляду Ж. Ж. Руссо.
2. Вчення Руссо про три ступеня нерівності між людьми і походження держави.
3. Погляди Руссо на організацію державної влади. Обґрунтування ідеї народного суверенітету.
4. Поняття “загальної волі” і “волі всіх” у вченні Руссо про закон.
5. Історичне і сучасне значення теорії народного суверенітету Ж. Ж. Руссо.

Література

1. *Руссо Ж. Ж.* Об общественном договоре, или принципы политического права // Трактаты. — М.: Наука, 1969.
2. *Волгин В. П.* Развитие общественной мысли во Франции в XVIII в. — М., 1977.
3. *Гладунов М., Митрофанов Б.* Революционер, мыслитель, юрист (К 225-летию со дня рождения Робеспьера). — М., 1983.
4. *Грацианский П. С., Куркин Б. А.* Политические идеи Ж. Ж. Руссо. К 200-летию со дня смерти // Советское государство и право. — 1978. — № 11.
5. *История политических и правовых учений XVII–XVIII вв.* — М., 1989.
6. *Кропоткин П. А.* Великая Французская революция 1789–1793. — М., 1979.
7. *Манфред А. З.* Великая Французская революция. — М., 1983.

8. *Ребестьер М.* Революционная законность и правосудие: Статьи и речи. — М., 1959.
9. *Сиренко В. Ф.* Право народа на сопротивление угнетению! // Что делать? — 2000. — № 3(43). — С. 1–5.

Тема 6. Теорія народного суверенітету в історії політичної думки Росії і Франції у XVIII ст.

1. Загальна характеристика ідеології просвіти в Росії і Франції.
2. Договірна теорія походження держави Ж. Ж. Руссо і О. М. Радищева.
3. Ж. Ж. Руссо і О. М. Радищев про народний суверенітет і шляхи його досягнення.
4. Історичне значення політичних ідей Ж. Ж. Руссо і О. М. Радищева.

Література

1. *Радищев А. Н.* Избранные философские и общественно-политические произведения. — М.: Госполитиздат, 1952.
2. *Руссо Ж. Ж.* Трактаты. — М.: Наука, 1969.
3. *Грацианский П. С., Куркин Б. А.* Политические идеи Ж. Ж. Руссо // Советское государство и право. — 1978. — № 11.
4. *Зіневич У.* Місце “ідеальної держави” Ж. Ж. Руссо у формуванні соціального ідеалу О. М. Радищева // Проблеми філософії. — К., 1973. — Вип. 3.
5. *Лотман Ю. М.* Руссо и русская культура XVIII — начала XIX в. // Эпоха Просвещения. — Л.: Наука, 1967.
6. *Моряков В. И.* Руссо и Радищев об общественном договоре и народном суверенитете // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 8. История. — 1983. — № 1.

Тема 7. Політична думка в США в період боротьби за незалежність

1. Війна за незалежність і утворення США. Основні напрями політичної думки.
2. Політичні погляди “федералістів” (Олександр Гамільтон, Джон Адамс, Джеймс Медісон).
3. Політичні погляди Б. Франкліна.
4. Політичні погляди Т. Джефферсона (“Декларація про незалежність” і “Білль про права”).
5. Політичні ідеї Т. Пейна.

Література

1. *Американские просветители* // Избр. произведения: В 2 т. — М., 1958–1969.
2. *Джефферсон Т.* О демократии. — Л., 1992.
3. *Джефферсон Т.* Автобиография. Заметки о штате Виргиния. — Л., 1990.
4. *Пейн Т.* Избранные сочинения. — М., 1959.
5. *Токвиль А.* Демократия в Америке. — М., 1992.
6. *Деев Н. Н.* Политические взгляды американских федералистов // Из истории политических учений. — М., 1976.
7. *Каленский В. Г.* Мэдисон (Из истории политической и правовой мысли). — М., 1981.

Тема 8. Політичні погляди Григорія Сковороди

1. Історичні умови формування поглядів Григорія Сковороди.
2. Критика Г. С. Сковородою феодально-кріпосницького ладу.
3. Політико-правові ідеали Г. С. Сковороди.
4. Історичне значення політичних ідей Г. С. Сковороди.

Література

1. *Сковорода Г. С.* Твори: В 2 т. — К.: АТ “Обереги”, 1994.
2. *Білич Т. А.* Світогляд Г. С. Сковороди. — К., 1957.
3. *Билыч Т. А.* Г. С. Сковорода — видаючийся український філософ XVIII ст. — К., 1957.
4. *Пелех П.* З життя і творчості Г. С. Сковороди.
5. *Попов П. М.* Григорій Сковорода. — К., 1969.
6. *Редько М. П.* Світогляд Г. С. Сковороди. — К., 1967.
7. *Редько М. П.* Видатний філософ-гуманіст (До 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди (1722–1794)). — К., 1972.
8. *Скакун О.* Питання держави і права в філософії Г. С. Сковороди // Право України. — 1995. — № 2. — С. 49.
9. *Скрипелев Е. А.* Соціально-політичні погляди Г. С. Сковороди (К 250-літтю со дня народження) // Советское государство и право. — 1972. — № 11.
10. *Табачников И. А.* Григорій Сковорода. — М., 1972.
11. *Шаблювський Е. С.* Г. С. Сковорода. — М., 1972.
12. *Шкуринов П. С.* Мировоззрение Г. С. Сковороды. — М., 1962.

Тема 9. Суспільно-політичні погляди Т. Г. Шевченка

1. Соціально-економічні умови та ідейні джерела формування світогляду Т. Г. Шевченка.
2. Критика Т. Шевченком кріпосного ладу і царського самодержавства.
3. Револьюційний демократизм і утопічний соціалізм у творчості Т. Шевченка.
4. Інтернаціоналізм у творчості Т. Шевченка і фальсифікація його ідейної спадщини.
5. Історичне значення політичних ідей Т. Г. Шевченка.

Література

1. *Шевченко Т. Г.* Повне збір. творів: У 10 т. — К., 1953.
2. *Шевченко Т. Г.* Собр. соч.: В 5 т. — М.: Госплитиздат, 1949.
3. *Тарас Шевченко: Документи і матеріали.* — К.: Держполітвидав України, 1963.
4. *Бородін В. С., Кирилюк Є. П.* Т. Г. Шевченко. Біографія. — К.: Наук. думка, 1984.
5. *История Украинской ССР: В 10 т.* — К.: Наук. думка, 1981–1984. — Т. 3.
6. *Малиновський М.* Думи мої, думи мої...: Документально-художні нариси про Т. Г. Шевченка. — К., 2001.
7. *Назаренко И. Д.* Общественно-политические, философские и атеистические взгляды Т. Г. Шевченко. — М.: Соцэкгиз, 1961.
8. *Скакун О. Ф.* Политическая и правовая мысль на Украине (1861–1917). — Харьков: Вища шк., 1987. — С. 15–25.
9. *Сокуренько В. П.* Общественно-политические взгляды Т. Г. Шевченко // Советское государство и право. — 1984. — № 9. — С. 110–118.
10. *Шпак В. Т.* Критика современных буржуазных фальсификаций философского наследия украинских революционных демократов. — К.: Вища шк., 1968.
11. *Шпак В. Г.* Сучасні фальсифікації ідейної спадщини Т. Г. Шевченка. — К.: Вища шк., 1974.
12. *Юридичний вісник України.* — 1996. — № 1–2.

Тема 10. Політичні погляди М. Г. Чернишевського

1. Загальна характеристика політичної і правової ідеології революційного демократизму.
2. М. Г. Чернишевський про походження і сутність держави і права.
3. Критика царського самодержавства в Росії і буржуазних відносин у країнах Західної Європи.

4. Обґрунтування М. Г. Чернишевським селянської революції.
5. Погляди М. Г. Чернишевського на роль держави і права при соціалізмі.
6. Історичне значення політичних поглядів М. Г. Чернишевського.

Література

1. *Чернышевский Н. Г.* Полн. собр. соч.: В 16 т. — М., 1939–1953.
2. *Николай Гаврилович Чернышевский.* В портретах, иллюстрациях, документах / Под общ. ред. Н. М. Чернышевской. — Л., 1978.
3. *Малинин В. А.* История русского утопического социализма (от зарождения до 60-х годов XIX в.). — М., 1977.
4. *Общественная мысль в России XIX в.* — Л., 1986.
5. *Исаев И. А.* Политико-правовая утопия в России. Конец XIX — начало XX в. — М., 1985.
6. *Скрипичев Е. А.* Чернышевский (Из истории политической и правовой мысли). — М., 1988.

Тема 11. Політико-правові погляди І. Я. Франка

1. Історичні умови формування світогляду І. Я. Франка.
2. Загально-теоретичні проблеми держави і права в працях І. Я. Франка (походження, сутність).
3. І. Я. Франко про сучасну йому державу і право в Росії, Австрії, Західній Європі.
4. Погляди І. Я. Франка на соціалізм, шляхи переходу до нього, державу і право при соціалізмі.
5. І. Я. Франко про державно-правові форми вирішення національного питання в Україні.
6. Історичне і сучасне значення державно-правових ідей І. Я. Франка.

Література

1. *Франко І. Я.* Зібрання творів: У 50 т. — К., 1968. — Т. 45.
2. *Франко І. Я.* Вибрані суспільно-політичні і філософські твори. — К., 1956.
3. *Франко І.* Сочинения: В 10 т. — М., 1959. — Т. 10.
4. *Горак Р.* Тричі мені являлася любов...: Повесть-есе. — К., 1987.
5. *Гундорова Т.* Франко — не Каменяр. — Мельбурн, 1996.
6. *Жулинський М.* Від традицій XIX ст. до ранніх пошуків XX ст. та Іван Франко // Сучасність. — 1997. — № 5.
7. *История государства и права Украинской ССР.* — К., 1987. — Т. 1.

8. *Павличко Д.* З глибин душі // І. Франко. Зів'яле листя. — К., 1985.
9. *Скакун О. Ф.* Иван Франко. — М., 1987.
10. *Скакун О. Ф.* Политическая и правовая мысль на Украине (1861–1917). — Харьков, 1987.
11. *Скакун О. Ф.* Прогресивна політико-правова думка на Україні (IX ст. — 1917 р.). — К., 1990. — С. 68–76.

Тема 12. Соціально-політичний ідеал М. П. Драгоманова

1. Епоха М. П. Драгоманова та його життєвий шлях.
2. М. П. Драгоманов про походження і сутність держави, сучасну йому державу в Росії і країнах Заходу.
3. Федералізм М. П. Драгоманова та його погляди на вирішення національних, соціальних проблем і проблем місцевого самоврядування.
4. Історичне і сучасне значення державно-правових ідей М. П. Драгоманова.

Література

1. *Адрусяк А.* Теоретичні основи прав людини в працях М. Драгоманова // Право України. — 1993. — № 1.
2. *Драгоманов М. П.* Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. — К., 1970.
3. *Драгоманов М. П.* Вибране. — К., 1991.
4. *Драгоманов М. П.* Что такое украинофильство? — К., 1991.
5. *Круглашов А. М.* Драма інтелектуала: Політичні ідеї Михайла Драгоманова. — Чернівці, 2000.
6. *Переписка М. Драгоманова з М. Павликом (1876–1895)* // Зладив М. Павлик. — Чернівці, 1911.
7. *Скакун О. Ф.* Прогресивна політико-правова думка на Україні (IX ст. — 1917 р.). — К., 1990. — С. 56–62.
8. *Скакун О. Ф.* Драгоманов как политический мыслитель. — Х., 1993.
9. *Сокуренько В. Г.* Демократическое учение о государстве и праве в Украине во второй половине XIX века. — Л.: Изд-во Львов. ун-та, 1996. — С. 18–143.
10. *Федченко П. М.* Михайло Драгоманов. — К., 1991.
11. *Цегельський Л. М.* П. Драгоманов, його думки, діяльність і значення // Молода Україна. — 1990. — № 2.
12. *Шаповал Микита.* Михайло Драгоманов як ідеолог нової України // Вечірній Київ. — 1991. — 18 верес.

Тема 13. Політико-правова ідеологія анархізму

1. Анархістська концепція Макса Штірнера.
2. П'єр Жозеф Прудон про “справедливий соціальний порядок”.
3. Політична теорія М. О. Бакуніна. Його полеміка з марксистами.
4. Теорія “ненасильницького” анархізму П. О. Кропоткіна.
5. Анархістські ідеї минулого і сучасність.

Література

1. *Анархия и власть* / Отв. ред. К. М. Андреев. — М.: Ин-т всеобщей истории РАН, 1992.
2. *Бакунин М. А. Федерализм, социализм и антропологизм. Государственность и анархия* // *Философия. Социология. Политика.* — М., 1989.
3. *Графский В. Г. Бакунин (Из истории политической и правовой мысли).* — М., 1985.
4. *Энгельс Ф. Бакунинисты за работою* // К. Маркс, Ф. Энгельс. Твори. — Т. 41.
5. *Энгельс Ф. Про авторитет* // Маркс К., Энгельс Ф. Твори. — Т. 41.
6. *Кропоткин П. А. Современная наука и анархия* // *Хлеб и воля. Современная наука и анархия.* — М., 1990.
7. *Круглов С. М. Критика философии дрібнобуржуазного анархізму Герберта Маркузе.* — К., 1975.
8. *Мамут Л. С. Этатизм и анархизм как типы политического сознания. Домарксистский период.* — М., 1989.
9. *Мамут Л. С. Образ государства в доктрине анархизма (“Единственный и его собственность” Макса Штірнера)* // *Историко-правовые исследования: проблемы и перспективы.* — М., 1982.
10. *Маркс К., Энгельс Ф. Німецька ідеологія* // К. Маркс, Ф. Энгельс. Твори. — Т. 3.
11. *Маркс К. Злиденність філософії* // К. Маркс, Ф. Энгельс. Твори. — Т. 4.
12. *Маркс К. Конспект книги М. Бакуніна “Державність і анархія”* // К. Маркс, Ф. Энгельс. Твори. — Т. 18.
13. *Машков А. Д. Проблемы держави і бюрократії у політико-правових концепціях М. О. Бакуніна і П. О. Кропоткіна: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* — К., 1996.
14. *Пирумова Н. М. Социальная доктрина М. А. Бакунина.* — М., 1990.
15. *Прозорова Н. С. Борьба К. Маркса и Ф. Энгельса против анархизма.* — М., 1960.

16. *Прудон П. Ж.* Что такое собственность? Или исследование о принципе права и власти. — М., 1919.
17. *Ударцев С. Ф.* Кропоткин (Из истории политической и правовой мысли). — М., 1989.
18. *Ударцев С. Ф.* Политическая и правовая теория анархизма в России. История и современность. — Алматы, 1994.
19. *Штирнер М.* Единственный и его собственность. — Х., 1994.

Тема 14. Політичні і правові ідеї в “Маніфесті Комуністичної партії” К. Маркса і Ф. Енгельса

1. Історичні умови виникнення і розвитку марксистської політико-правової теорії.
2. “Маніфест комуністичної партії”. Визначення політичної влади в “Маніфесті”.
3. К. Маркс і Ф. Енгельс про буржуазну державу і право та їх сутність.
4. Ідея політичної влади робітничого класу. Характеристика її форм, завдань і цілей.
5. Історичне і сучасне значення політико-правових ідей і формулювань “Маніфесту комуністичної партії”.

Література

1. *Маркс К., Енгельс Ф.* Маніфест комуністичної партії // Твори. — Т. 4.
2. *Енгельс Ф.* Розвиток соціалізму від утопії до науки // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори. — Т. 19.
3. *Енгельс Ф.* Походження сім'ї, приватної власності і держави // К. Маркс, Ф. Енгельс. Твори. — Т. 21.
4. *Ленін В. І.* Три джерела і три складові частини марксизму // Повне зібр. творів. — Т. 23.
5. *Политические учения: История и современность.* Марксизм и политическая мысль XIX века. — М., 1979.
6. *Прозорова Н. С.* Возникновение и развитие марксистского учения о государстве и праве. — К.: Изд-во КГУ, 1972. — Вып. 1.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бачинін В. А., Панов М. І.* Філософія права. — К., 2002.
2. *Ершєв А. А.* История политических и правовых учений: Учеб. пособие. — К., 2001.
3. *История* политических учений / Под ред. проф. С. Ф. Кечекьяна и доц. Г. И. Федькина. — 2-е изд. — М., 1960.
4. *История* политических и правовых учений: Учебник / Под ред. В. С. Нерсисянца. — М., 2002.
5. *История* политических и правовых учений. Домарксистский период: Учебник / Под ред. О. Э. Лейста. — М., 2001.
6. *История* политических учений / Н. Н. Азаркин, В. Н. Левченко, В. Н. Мартыанов. — 2-е изд. — М.: Юрист, 1994.
7. *История* политических учений / Под ред. проф. О. В. Мартышина. — М., 2002.
8. *История* политических и правовых учений: Хрестоматия / Под общ. ред. Г. Г. Демиденко. — Х., 1999.
9. *История* политико-правовых учений / Под ред. А. Н. Хорошилова. — М., 2002.
10. *Исторія* вчень про право і державу: Хрестоматія для юридичних вузів і факультетів. — 2-ге вид., допов. і перероб. / За ред. Г. Г. Демиденко. — Х., 2002.
11. *История* политических и правовых учений: Хрестоматия / Под ред. О. Э. Лейста. — М., 2000.
12. *Мірошніченко М. І., Мірошніченко В. І.* Історія вчень про державу і право: Навч. посіб. — К.: АТІКА, 2001.
13. *Нерсисянц В. С.* Философия права. — М., 1997.
14. *Себайн Джордж Г., Торнсон Томас Л.* Історія політичної думки. — К.: Основи, 1997.
15. *Тихонравов Ю. В.* Основы философии права. — М., 1997.
16. *Шульженко Ф. П., Наум М. Ю.* Історія вчень про державу і право: Курс лекцій. — К.: Юрінком, 1997.
17. *Шульженко Ф. П., Андрусян Т. Г.* Історія політичних і правових вчень: Підручник. — К., 1999.
18. *Шульженко Ф. П., Андрусян Т. Г.* Історія політичних і правових вчень: Навч. посіб. — К., 2001.
19. *Чичерин Б. Н.* История политических учений: В 6 т. — М., 1874.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни “Історія політичних і правових вчень”	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Історія політичних і правових вчень”	6
Плани семінарських занять вивчення дисципліни “Історія політичних і правових вчень”	6
Список рекомендованої літератури	17

Відповідальний за випуск
Редактор
Комп’ютерне верстання

Н. В. Медведєва
Т. М. Тележенко
Т. Г. Замура

МАУП

Зам. № ВКЦ-1532

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП